

¹⁰Лебединцев П.Г. Открытие первых школ в Киевской губернии // КЕВ. – 1864. – № 12. – С. 395.

¹¹Центральний державний історичний архів України в м. Києві (далі – ЦДІАУК). – Ф. 127. – Оп. 838. – Спр. 133. – Арк. 1 – 1 зв.

¹²Там само. – Оп. 1041. – Спр. 265. – Арк. 2 – 3 зв.

¹³Там само. – Оп. 842. – Спр. 259. – Арк. 2 – 8.

¹⁴Там само. – Оп. 313. – Спр. 319. – Арк. 2 – 4.

¹⁵Там само. – Оп. 768. – Спр. 583. – Арк. 2 – 6.

¹⁶Там само. – Оп. 690. – Спр. 1254. – Арк. 90 – 91.

¹⁷Там само. – Арк. 57.

¹⁸Там само. – Оп. 685. – Спр. 463. – Арк. 3.

¹⁹Там само. – Оп. 690. – Спр. 1254. – Арк. 9.

²⁰Там само. – Арк. 9 – 10.

²¹Там само. – Арк. 58.

²²Там само. – Арк. 58 – 59.

²³Там само. – Арк. 90 – 91.

²⁴Там само. – Оп. 666. – Спр. 178. – Арк. 1 – 3.

²⁵Там само. – Оп. 866. – Спр. 50. – Арк. 4 – 6.

Лідія МЕЛЬНИЧУК
Вінниця

ДИНАСТІЯ ПОДІЛЬСЬКИХ ГОНЧАРІВ – ЯКИМА ТА ЯКОВА ГЕРАСИМЕНКІВ

Поділля – найбагатша з погляду художньо-стильових особливостей зона української народної кераміки¹. Наявність високоякісної сировини: глини, глею, первісного каоліну, багатівіковий досвід подільських майстрів сприяли формуванню своєрідних гончарних традицій краю та його славетних осередків.

Історія увічнила імена багатьох самобутніх майстрів Поділля: Івана Тарасовича Гончара, Прокопа Лавренюка-Полив'яного, Якова Бацуци, Тимофія Небесного, Олександра Ганжі та інших талановитих митців, з-поміж яких почесне місце посідає династія бубнівських гончарів – братів Якіма та Якова Герасименків. Село Бубнівка подібне до тисяч сіл України. Ця земля вигодувала багатьох майстрів, цілі династії гончарів, чиї імена увійшли в історію народного мистецтва, а вироби вражають своєю досконалістю і витонченістю. Ще й зараз третина мешканців села носить прізвище Гончар. Глибокі гончарні традиції, досвід, самобутній талант майстрів сприяли перетворенню Бубнівки в один з найвідоміших гончарних центрів не лише Південно-Східного Поділля, а й усієї України.

Як свідчать документи, перше поселення на території сучасної Новоселівки (первісна назва Гончарівка), що злилася з Бубнівкою в одне господарство, виникло в XVI ст. За розпорядженням графа Потоцького, який володів цим краєм, з Умані на землі, багаті гончарними глинами, було завезено кілька сімей гончарів-відселенців, що й започаткували нове поселення на лівому березі річки Соб. Відповідно і назва села відображає цю подію – Новоселівка. За переказом, першими графськими поселенцями були гончарі Осадчий, Петух та Іванченко².

У XVII ст. з'являються письмові згадки про гончарний промисел Бубнівки, який зароджується і стає відомим, власне, з появою самого села³. Є підстави стверджувати, що розвиток гончарства в Новоселівці, пошук нових родовищ гончарних глин, освоєння у зв'язку з цим сусідніх земель, розширення поселення гончарів на протилежному правому березі річки Соб і призвели до заснування села Бубнівка. Старожили розповідають: “Як світ світом – тут люди займаються гончарством. В Бубнівці гончарство здавна – відколи Бубнівка, відтоді й гончарство. Через те й фамілія скрізь “Гончар”. З гинших сел поприходили і тут гончарами проявились, через це гончарами й прозвали”⁴.

У XVI – XVII ст.ст. Поділля перетворюється в один з найбільших гончарних центрів України. Інтенсивно розвиваються міські цехові та панські гончарні, зміцнюється і розширюється їх зв'язок з сільським гончарством, яке запозичає кращий досвід міських і панських майстрів. Сільські гончарні часто стають місцем праці для багатьох із них.

Гончарство для бубнівчан було сімейною справою. За часів кріпацтва шість господарств мали гончарні⁵. Цілими родинами працювали вони біля кругів та випалювальних печей, змалечку привчаючи й дітей до важкої і виснажливої гончарської праці. Спеціалізувались, в основному, на виготовленні неполив'яного ужиткового посуду: мисок, полумисків, макітер, горшків, глечиків, куманців тощо. Знали майстри і архітектурно-декоративну кераміку: вже в XVII ст. тут зустрічаються круглі кахлі, так звані “тафлі”, що нагадували собою тарілки і традиційно вмашувалися в глинобитну піч або ж закривали отвір комина. У старовину такими круглими, прямокутними, восьмикутними і т.п. плитами, оздобленими

геометричними і рослинними орнаментами, вистелялась в Україні глиняна підлога. Особливе місце в роботі гончарів займала керамічна іграшка: “баранчики”, “коники”, “півники”, “гусочки”, “баришні”, “москалі”, а також різні антропо- і зооморфні фігурки з глини, твори дрібнопластики: іконки, хрестики тощо.

Прикметною рисою бубнівського гончарства цього періоду було виготовлення дуже великих за розмірами горщиків (“для оказій”), яке перестало існувати наприкінці минулого сторіччя. Етнографічні пам’ятки початку ХХ ст. свідчать про те, що причинами занепаду такого виробництва було зубожіння селянства, адже цей посуд виготовлявся здебільшого для якихось великих подій, та втрата навичок для виготовлення і випалювання великого посуду⁶.

Знали бубнівські майстри і полив’яну кераміку, яка прижилась тут у ХVІІІ ст. Цьому значною мірою сприяло створення багатієм Арехтою Гончарем керамічної майстерні, в якій працювали кращі бубнівські майстри – гончарі, наймані робітники-челядники та учні, яких у Арехти було чимало. Успадкував і продовжив справу батька син Семен, який сам був добрим майстром і багато сил докладав до того, щоб керамічна майстерня успішно працювала.

На утвердження і розвиток у Бубнівці традицій полив’яної кераміки вплинуло запозичення досвіду самобутніх талановитих кріпосних гончарів – Федора Лавренюка і Василя Кібличського. В першій половині ХІХ ст. поміщики, що володіли майже усіма землями Поділля, самовільно перегонили з насаджених земель на нові місця проживання цілі села. Під час одного з таких переселень потрапив з містечка Кіблич у сусіднє з Бубнівкою село Жерденівку гончарний підмайстер, кріпак панів Ярошинських – Федір Лавренюк, який і завіз секрет виготовлення свинцевої поливи. З Жердинівки від Федора Лавренюка мистецтво полив’яного посуду поширилось і в інші осередки – Бубнівку, Кришенці, Куни. Слава про Лавренюка – майстра полив’яних виробів – швидко рознеслась сусідніми селами. До нього потягнулись учні. Лавренюка прозвали – “Полив’яний”. Цей титул зберігся і за його спадкоємцями – сином Силою та внуком Прокопом⁷. Федір Лавренюк-Полив’яний ще до 1861 р. отримав волю “за искусное художество и мастерство”, про що свідчила грамота, яку зберігав онук⁸.

Від Сили Жерденівського прийшло мистецтво полив’яної кераміки і в Бубнівку. Найбільш талановитим учнем і послідовником гончара став бубнівський майстер Андрій Гончар (1823 – 1926 рр.), якого справедливо називають засновником бубнівського розписного гончарства. Юнаком, ще за панщини, він утік у Гайсин, став гончарним челядником, навчаючись у цехового майстра Сили Жерденівського. Працював після навчання у Бубнівці. Досконало засвоїв секрети поливи, опанував складну техніку кольорових підполивних розписів, заслуживши титул засновника бубнівської гончарної підполивної орнаментики⁹. Дослідник подільського гончарства, співробітник Центрального Музею Народознавства у Москві Ю.С.Самарін, оцінюючи внесок А.Гончара у розвиток народної кераміки, зазначав у 1929 р., – що він створив надзвичайно багатий і яскравий “бубнівський” стиль виробів, які мають народне коріння¹⁰.

Різноманітні за формою та оздобою вироби бубнівського майстра та його учнів користувалися великим попитом. Вони вирізнялися декоративним орнаментом, у якому переважали великі квіти ліроподібної форми, “сосонки”, “косиці”, “виноградне гроно”, “індикий хвіст”, фантастичні істоти, подібні до ящура, “риби”, птахи, хрести тощо. Особливо славилися бубнівські миски і тарілки коричневої поливи з орнаментом із квітів та виноградних кетяг, який займав усе дно посуду або ж розміщувався широкою полосою по краю виробу.

На ярмарках у Кам’янци, Бару, Китайгороді, Браїлові, Києві, Балті, Херсоні та інших містах України витвори рук бубнівчан, успішно конкурували з роботами опішнянських та косівських умільців. По селу і донині ходить давній переказ, що про їхні вироби народ склав приказку: “З гарного посуду і пересол смачний” (зі слів Фросини Міщенко – заслуженого майстра народної творчості України, 1995 р.). Вироби бубнівських майстрів, завдяки їх міцності і досконалості, користувалися попитом і далеко за межами батьківщини, вивозились у Бессарабію, до Румунії, Туреччини, Австрії.

Традиції гончарства Герасименки успадкували від Андрія Гончара. Він був досить заможною людиною. Саме він – онук Арехти Гончара разом з братом Йосипом успадкували керамічну майстерню діда. А.Гончар мав млин, а ще один орендував 40 років у поміщика. Для виготовлення керамічних виробів наймав до десяти челядників, які виробляли по сто мисок у день. Сам А.Гончар був зовсім неграмотним, облік вів при допомозі зарубок. Зате був глибоко віруючою людиною й не раз їздив до Єрусалима. На свої кошти він спорудив у селі Свято-Троїцьку церкву, яка була освячена у 1891 р. й функціонує донині.

Прожив Андрій Гончар 103 роки. Своєю творчістю залишив помітний слід в історії народної кераміки. Саме він був фундатором школи бубнівської підполивної орнаментики та династії майстрів, що її продовжували й розвивали. За своє професійне життя митець підготував значну кількість учнів-послідовників, в основному з числа своїх родичів. У 20-х рр. ХХ ст. у с. Бубнівці працювали 28 сімей гончарів, що навчилися від А.Гончара мистецтву полив’яної кераміки¹¹.

Найвищого художнього рівня досягло бубнівське гончарство у 20 – 30-х рр. ХХ ст. у творчості учнів і послідовників знаного умільця – братів Якіма (1888 – 1970) та Якова (1891 – 1969) Герасименків¹².

Першим наставником і учителем майстрів був батько – гончар Агафон Якимович Герасименко (1862 – 1925 рр.), учень Андрія Гончара.

“Від старого батька перейняли ми секрет нанесення контурів малюнка на сиру глину, – згадував у 1956 році Яків Герасименко. – В нього навчилися наносити фарбу, сушити посуд у горні, покривати глазур'ю. Але найголовніше – він навчив нас любити малювати народні українські орнаменти”¹³.

Сім'я жила бідно і тому Агафон Якимович став змалку прилучати синів до глини. Першим почав допомагати батькові Яким. Його талант проявився, перш за все, у формуванні посуду. Це дало відчутну допомогу сім'ї. З часом батько почав прилучати до глини і молодшого сина – Якова. Здібності хлопець виявив у оздобленні та розписі посуду. Минули роки і брати стали працювати самостійно, успадкувавши від батька багатовікові навички і кращі традиції бубнівських майстрів. Усе життя працюючи над удосконаленням технологічного процесу, розширюючи асортимент виробів і збагачуючи їх оздоблення, вони піднесли гончарські традиції на ще вищий рівень. Виготовляли вони вироби для повсякденного сільського побуту (миски, горщики, глечики, макітри, ринки, друшляки, вареничниці, барильця, банки-холодушки, куманці, посудини різного призначення), дитячі іграшки (“цяцьки”), каганці, “ліхтарі” на свічки, “баньки, що ставити на живіт” та інші речі, що й донині вражають доцільністю й вишуканістю форм, якістю технічного виконання. Герасименківський ужитковий посуд користувався великим попитом з-поміж односельців і шанувальників їх таланту, що з'їжджалися в Бубнівку з усіх-усюд. Герасименки самі продавали свої вироби. Бубнівчани згадують, що “... в 20 – 30-х рр. все село в їхніх макітрах мак терло, в їхніх горщиках борщ та кашу варило. А що миски були – складеш на мисник, не налюбуюешся, вся хата у квітках, у птицях різних... Вони надзвичайно гарно посуд розписували” (зі спогадів Т.С. Червінко, 1994 р.).

Використовуючи сформовані впродовж століть типи пластичних розв'язань творів та їх композиційне оформлення, бубнівські митці суттєво збагатили розпис кераміки яскравими рішеннями, введенням нових, раніше не застосовуваних елементів та мотивів, розробкою невідомих тем і сюжетів. Мистецька діяльність братів Герасименків ґрунтувалась на традиційній народній основі. Проте вони не копіювали старовинних зразків, а творчо переосмислювали художню спадщину. Виразно це простежується на виробках, виконаних у період їхнього перебування в Києві, куди митців запросили у 1935 році разом з багатьма іншими відомими майстрами до роботи в Центральній експериментальній майстерні, що займалася підготовкою Першої республіканської виставки українського народного мистецтва.

Майстерню при Київському державному музеї українського мистецтва на території Печерської лаври називали ще Лаврською школою. Вона була заснована з ініціативи Наркомосу УРСР в 1934 році для народних майстрів, які б працювали над створенням експонатів майбутніх художніх виставок у Києві, Москві, Ленінграді. Керівником Лаврської школи був Володимир Миколайович Гагенмейстер – графік та мистецтвознавець народного мистецтва. Для слухачів школи читали лекції, проводили практичні заняття з історії мистецтва, технології, композиції відомі учені, діячі культури. Основним принципом навчання було не заважати, не втручатись у “святая святих” – творчий процес, а лише при нагоді бути порадником, консультантом.

У Лаврській школі під одним дахом працювали майстри з різних куточків України. Між митцями відбувався жвавий обмін досвідом і традиціями. Майстри різнилися і за фахом: з-поміж них були керамісти, ткалі, розписувачі. Ця обставина давала кожному можливість перевірити свої здібності в новій техніці. У майстерні Яким та Яків Герасименки творчо спілкувалися з такими відомими ремісниками, як Іван Гончар, Марія Приймаченко, Параска Власенко, Олександра Прядуненко, Олександр Вовк, заслуженим майстром народної творчості України Омеляном Железняком, котрі, як і бубнівські гончарі, стали славою українського народного мистецтва¹⁴.

Безцінний досвід єднання творчих зусиль народних та професійних майстрів вилився у прекрасний результат – успішну підготовку і проведення ряду показів творів слухачів школи, серед яких особливе місце посідає Перша республіканська виставка українського народного мистецтва. Експозиція відкрилась 1936 року. Брати Герасименки, як згадував пізніше Яків Агафонович, “постарались не осоромити рідного села”¹⁵. Більше сотні предметів, виконаних їх руками, експонувались у центрі зали, яка була відведена народним умільцям Вінниччини. Серед герасименківських робіт найпочесніше місце займали столовий та чайний сервізи, які були замовлені майстрам ще за рік до відкриття виставки. Це були перші в історії українського гончарства сервізи столового посуду, що відзначалися нестандартністю форм, оригінальністю орнаментального оздоблення і були розраховані на потреби не тільки сільського, а й міського споживача. Митці широко використовували старі традиційні форми.

Глеки, миски, чайники, чашки, супниці, куманці та інші предмети сервізів дістали високу оцінку на виставці. Брати Герасименки були удостоєні високих нагород – дипломів першого ступеня. За успіхи в художньому оздобленні керамічних виробів їм також були присвоєні звання заслужених майстрів народної творчості. Оцінюючи результати Першої республіканської виставки декоративно-прикладного мистецтва і успіх бубнівських гончарів, Л.Берг у 1936 році писав: “Брати Герасименки зберегли і донесли до нас кращі традиції свого гончарського роду: благородну і гармонійну форму, різноманітний високохудожній рослинний орнамент, відмінну якість маси і фарб... В сервізі поряд з куманцями і полумисками вживаються масляниці, цукорниці, десертні тарілки і навіть підставки для виделок і ножів”¹⁶.

Вироби, які демонструвалися на виставці, засвідчили про значний якісний крок вперед у розвитку традицій бубнівського гончарства. Саме завдяки цьому показу витвори бубнівських умільців і знайшли шлях на виставки, що відбувалися далеко за межами України. У ті ж 30-і роки вони експонувались у Німеччині, Франції, Чехо-Словаччині, Австрії, а в Парижі та Лондоні були удостоєні найвищих нагород – золотих медалей.

Пізніше, уже в 60-і роки, згадуючи про цей період у своєму житті, майстри розповідали: “У майстерні, поряд з традиційними куманцями, бочечками, баранчиками, ми виготовляли предмети нового побуту. Але найбільше нам подобалося виготовляти чайні, столові та молочні сервізи, які прикрашали орнаментом. А скільки було радощів, коли нас запрошували на республіканські виставки народної творчості. Світу побачили, людей теж. А наші вироби завжди подобались”¹⁷.

Під впливом виставки та успіху на ній митців з Поділля у 1938 р. з ініціативи Всеукраїнського об’єднання “Укрхудожспілка” в селі Новоселівка було створено артіль імені Комінтерну, яку очолили талановиті гончарі. Яким та Яків Герасименки дуже багато зусиль доклали для налагодження її роботи, залучаючи до праці в артілі інших обдарованих майстрів – Прокопа Гончара, який був у спілці з братами і випалював їх вироби, Івана Осадчого, котрий, як свідчать односельці, “вмів працювати так, як Герасименки”, та інших керамістів¹⁸. При артілі було відкрито школу, яка займалася підготовкою молодих гончарів. Великої уваги тут надавали оволодінню навичками художнього декорування, розпису виробів, освоєнню технологічних особливостей, які склалися в кращих традиціях гончарного осередку. Але налагодити роботу артілі на повну силу так і не вдалося. Розпочалась війна. У повоєнний 1946-й рік артіль знову було відкрито¹⁹. Разом з братами в артілі працювало ще 14 сільських гончарів, які виготовляли й художньо оздоблювали глечики, миски, макітри, інший ужитковий посуд, попит на який був досить великий.

Бригадирував Яким Герасименко. За його зразками здійснювали “серійний” випуск продукції. Яків Герасименко працював художнім керівником. При виготовленні посуду майстри творчо використовували прості й досконалі форми старовинних гончарних виробів, створювали нові художні речі, прикрашаючи їх тонким рослинним орнаментом, який поєднувався з найпростішими геометричними фігурами.

Поруч з досвідченими майстрами оволодівали мистецтвом художньої кераміки й учні – вихованці місцевої школи та молодь села. До 20-ти юнаків та дівчат навчалися майстерності у відомих гончарів. Серед них – М.Збрицька, А.Гончарук, М.Бабак, Ф.Мищенко, які поєднали своє життя з гончарним мистецтвом.

Незважаючи на скрутний повоєнний час, примітивне технічне оснащення артілі, нестачу відповідної поливи, утиски з боку адміністрації, колектив жив і творчо працював. Біда прийшла у 1958 році. Обласним структурам влади вдалося нерентабельним це підприємство. І спершу – збільшили норми виробітку до опішнянських. Але годі було сподіватися на те, що бубнівська артіль, де навіть електроенергією не користувались, зможе зрівнятися у виробництві з механізованою фабрикою. Майстрам та учням ледве наполовину вдавалося виконувати нереальний, штучно завищений план. Майстерню стало лихоманити. Гончарі, аби хоч трохи зарадити справі і поліпшити фінансовий стан артілі, почали самі заготовляти дрова й копати глину. Вал і план стали на перешкоді творчості, вели до занепаду промислу. В 1958 році артіль перестала існувати. Майстерні буквально розтягли. Справжні майстри, у тому числі й Герасименки, продовжували, в міру своїх сил, творити в домашніх умовах, ще не раз посилали на виставки свої вироби й отримували за них нагороди. Бубнівський гончарний промисел після розвалу артілі поволі перетворювався знову на кустарний²⁰.

Аналогічна ситуація склалася не тільки в Бубнівці. На початку 50-х років у мистецтві цілого ряду гончарних промислів України помітно відчутний спад. Вульгарні соціологи та вірні слуги командно-адміністративної системи вбачали в гончареві-реміснику небезпечного одноосібника, який, як тільки дати йому волю, реставрує в країні капіталізм. Тому й був установлений для нього режим найменшого сприяння і найбільшого утиску непомірними податками.

Після закриття майстерні дехто з бубнівських гончарів змінив свою професію, інші ж, як і брати Герасименки, постаріли й відійшли від справ. Один з найбільш талановитих учнів народних умільців Микола Бабак став завклубом. Фросина Мищенко – племінниця Якіма і Якова – була засуджена на 6 місяців примусової праці в колгоспі за те, що самовільно працювала в артілі гончарів. Залишилося лише троє кустарів-одинаків, які на кожному ярмарку продавали звичайні сірі горщики – без розпису і поливи²¹.

Сумними і принизливими були останні роки життя славетних бубнівських майстрів. По-перше, вони були позбавлені можливості творчо працювати, без чого не уявляли свого життя. А по-друге, в умовах бідності й безпам’ятства доживали свій земний вік. Останнім місцем роботи для Якова Агафоновича було сторожування в магазині. Зі сльозами на очах розповідав він кореспондентові гайсинської районної газети “Трибуна праці” в 1967 році про ті приниження, які випали на його долю: “Бригадир восени погрожував: “Не здасиш, старий, картоплі, не дам підводи дров привезти”²². Ні про яку допомогу чи пошану до славетного майстра не було й мови.

Ще за життя відомих майстрів промисел поволі вмирав, втрачав набуті у віках традиції. Та залишились

учні, ентузіасти гончарства, які намагалися привернути увагу людей до згасаючого керамічного осередку, наголошували на його національній вартості. У 60-ті роки питання відродження промислу вже не викликало владних заперечень, зупинка була хіба що в неможливості подолати ідейну несумісність індивідуального характеру творчості гончара з суспільною системою соціалістичного виробництва. Врешті-решт під тиском громадськості з 1969 року в Бубнівці почала діяти експериментальна гончарня. З перших же днів існування перед нею було поставлене суперечливе завдання: розвивати творчість у душі мистецьких традицій старих майстрів, базуючись на усупільненому виробництві, тобто валі та інших планових показниках. Гончарня знову стала спеціалізуватись на виготовленні макітер. Бубнівська майстерня підпорядковувалась Вінницькому експериментальному заводу обласного управління місцевої промисловості, котрий відразу ж довів гончарям план випуску продукції – понад 40 тисяч одиниць у півроку. Для трьох майстрів, трьох учнів, одного робітника, які визначали весь склад колективу, завдання були явно нереальними²³.

Пам'ятаючи долю попередньої артілі, досвідчені бубнівські керамісти вичікували й не поспішали запропонувати свої послуги. Навіть Микола Бабак, який справедливо вважався одним з найталановитіших учнів Герасименків, продовжував завідувати клубом. Славився своїм умінням і син Якова Герасименка – Дмитро. Але й він не наважувався міняти професії – столярював, хоч і часто відвідував гончарню, бо руки тяглись більше до глини, ніж до дерева. Гончарі добре відчували, що з перших днів свого існування майстерня знову перетворюється в ремісничий цех ширпотребу. Керівники Вінницького експериментального заводу турбувались не про саму ідею відродження слави і традицій бубнівської кераміки, а лише про рентабельність і план. Але вже давно відомо, що поняття “рентабельність” і “мистецтво” – несумісні. До того ж не можна змусити справжнього митця робити ремісничі одноденки. Бубнівка вже мала гіркий досвід минулого, коли Герасименків зобов'язали виготовляти посуд для отрутохімікатів.

Однак попри всі негаразди й труднощі промисел поволі відроджувався. До майстерні повернулося кілька обдарованих гончарів – Ф.І.Міщенко, Д.Я.Герасименко, І.П.Дитяк, А.Ф.Гончар. У 1969 році було засновано й школу для підготовки гончарів “у герасименківському душі”, в яку влилися М.Сіденко, М.Шпак, Ф.Кавун, Н.Кавун, Т.Цибенко, П.Волошук, Н.Гончарук, П.Гончар, Є.Гончар, Є.Ляненко, В.Гнатуш, М.Момот, В.Живко та інші. Впродовж 20 років завідував цехом інвалід Великої Вітчизняної війни О.К.Петух. Саме завдяки мудрості й відданості справі відродження промислу цієї людини, таланту майстрів та їх учнів вдалося зберегти кращі традиції гончарства у Бубнівці. Овсій Кирилович часто повторював: “Макітри можуть робити всі, а так, як Герасименки, не навчися. То – таланти”, або “Талант, знаєте, не передається у спадщину, як калитка з грішми. Він або є, або його нема”²⁴. Було в цеху і особливе місце – велика скриня, куди ховав Овсій Кирилович кращі художні витвори рук майстрів, аби зберегти. Не для кожного ока вони були доступні, бо впродовж всього свого існування цех у першу чергу працював на план, штампуючи макітри, підвазонники, горщечки для закладів громадського харчування. І тільки в позаробочий час дехто з майстрів-ентузіастів “вкрадався”, як свідчив О.К.Петух, робити художні речі.

Якщо на початку 70-х років ще хоч частково виготовлялись художні вироби (тарілки, баранці, попільниці, глечики, кухлі), то з часом такі майстерні стали спеціалізуватись лише на випуску простого посуду. І вже у 80-х роках кожен бубнівський гончар мав план, виготовляв за день по 80 макітер та підвазонників. Це була основна продукція. Приміром, виробнича програма бубнівського гончарного цеху в 1982 році складала 34 тисячі макітер та 27 тисяч підвазонників. Якщо врахувати, що в цеху в цей час працювало 5 – 7 гончарів, то зрозуміло, що ні про яку творчість і відродження гончарного осередку керівники Тростянецького промкомбінату, в чіє підпорядкування потрапила Бубнівка з 1980 р., ніяк не дбали.

Гончарі били тривогу. Талановитий майстер Ф.Міщенко через пресу і при будь-якій іншій нагоді намагалася довести керівництву, що конвеєр не дає жодної можливості для творчості.

Умови праці бубнівських майстрів були несприятливими: тісний цех потребував реконструкції, глину місили вручну, тривалий час послугоувались й ручними гончарними кругами і лише згодом їх механізували, а для випалювання посуду замість традиційних дров – “метрівок” – почали застосовувати солярку. Підприємство почало випускати явно гіршу продукцію. Гонитва за планом призвела до того, що вироби більше не покривались поливою і не оздоблювались навіть примітивно-простим орнаментом. Сірі й непривабливі макітри і горщики перестали користуватися попитом, втрачали ринок збуту. Знову, як і за часів герасименківської артілі, гостро постала проблема рентабельності підприємства. Почали докопуватись до причин зниження якості продукції й великої кількості браку. Навіть залучили до цієї справи наукові установи. Висновок здивував усіх: фахівці з Українського науково-дослідного інституту місцевпрому авторитетно заявили, що вся причина у бубнівській глині. То вона “винна” у 84 відсотках браку і через це цех працює збитково. А для того, щоб з печі не йшов суцільний брак, щороку в Бубнівку стали завозити 120 тонн глини з Донбасу²⁵. Але й це не вирішило проблеми. Зрозуміло, що причина полягала не в бубнівській глині. Адже Герасименки саме з місцевої глини виготовляли вироби, які справедливо вважаються золотим скарбом в культурі нашого народу.

Цех занепадав. Краші майстри покинули його стіни. І хоч з 1989 року підприємство було підпорядковане уже Гайсинському райпромкомбінату, зарадити справі не вдалося. Як бачимо, історія знову повторилася. Художній промисел поволі згасав, залишаючись лише в пам'яті односельців та цінителів народного гончарного мистецтва.

Сьогодні промисел переживає складні, але наділені оптимізмом часи. З кінця 80-х років в історії осередку започатковано нову сторінку, пов'язану з відновленням історичних традицій, досвіду відомого гончарного центру. У 1988 р. у Новоселівці відкрито Музей-садибу братів Герасименків, який пропагує гончарство, його видатних майстрів – Якіма та Якова та їх послідовників – Миколи Бабака, Фросини Міщенко, Тетяни Шпак, Валентини Живко та інших талановитих гончарів²⁶.

З 1995 р. на базі осередку стали регулярно проводитись Всеукраїнські симпозиуми – практикуми з народного гончарства “Бубнівська кераміка”. У селі побудовано нові майстерні художньо-виробничого об'єднання “Бубнівська кераміка”, які введено в дію з осені 1995 р.

При Бубнівській середній школі працює гурток художньої кераміки, яким керує директор Музею братів Герасименків, народний майстер України Т.І.Шпак. 30 учнів навчаються тут виготовляти гончарні вироби. Спочатку свищики у вигляді традиційних пташок та звірів: коників, зозульок, баранчиків, лосів. А далі – посуд, інші художні вироби, на яких, безумовно, цвістиме неповторний орнамент бубнівських гончарів. Бо він уже зараз відроджується, починає набирати силу в творчості молодого покоління майстрів, що утверджуються: А.С.Добжанського – випускника Одеського художнього училища, В.Ф.Мендуся – голови бубнівського гончарного осередку, члена Співки майстрів народного мистецтва та ін. Нелегким був шлях більшості з них до герасименківської спадщини. Збереження досвіду і традицій славнозвісного гончарного центру не тільки Поділля, а й України. Згадуються слова Олесья Пошивайла – директора Опішненського Державного музею – заповідника українського гончарства: “Лихоліття минуло... Не проспимо ж цей шанс долі!.. Зберімо докупи всі ті незлічимі народні скарби, які дбайливо залишені нам попередниками, але занедбані доживають свій вік на задворках культурного життя України...”²⁷.

¹Лашук Ю.П. Українські гончарі. – К., 1968. – С.24.

²Державний архів Вінницької області (далі ДАВО). – Ф. 1362-с. – Оп. 1-с. – Од. зб. 1. – арк. 5.

³Бутник-Сіверський Б.С. Українське радянське народне мистецтво. – К., 1966. – С.88.

⁴Шульгина Л. Гончарство в с. Бубнівці на Поділлі // Матеріали до етнології. – К., 1929. – Т.2. – С.158.

⁵ДАВО. – Ф. 1362-с. – Оп. 1-с. – Од. зб.1. – арк.5.

⁶Мельничук Л., Мельничук І., Вдовцов М. Бубнівська кераміка. – Вінниця, 1999. – с.11.

⁷Геппенер Н. Жерденівські гончарі Лавренюки-Полив'яні. – К., 1928. – С.6.

⁸Самарин Ю. Подольские гончары. – М., 1928. – С.36.

⁹Бутник-Сіверський Б.С. Українське радянське народне мистецтво. – К., 1966. – С.89.

¹⁰Самарин Ю. Подольские гончары. – М., 1928. – С.34 – 35.

¹¹Там само.– С.35.

¹²Герасименки // УРЕ. – 2-е вид. – К., 1978. – Т.2. – С.539.

¹³Майстри кераміки // Вінницька правда. – 1956. – 2 березня.

¹⁴Мусієнко П.Н. Школа народних майстрів у Києві // Народна творчість та етнографія. – 1982. – № 3. – С.82.

¹⁵Гончарі-брати Герасименки // Трибуна праці. – 1965. – 11 вересня.

¹⁶Берг Л. Гончары // Огонёк. – 1936. – № 21. – С.19.

¹⁷Відродити славу бубнівських гончарів // Вінницька правда. – 1968. – 17 серпня.

¹⁸Волошенко І. Бубнівська кераміка // Комсомольське плем'я. – 1981. – 25 липня.

¹⁹ДАВО. – Ф. 2700. – Оп. 5. – Од. зб. 57. – Арк. 207 – 209.

²⁰Туркевич В. Славилася Бубнівка гончарством // Трибуна праці. – 1967. – 23 листопада.

²¹Мельничук Л., Мельничук І., Вдовцов М. Бубнівська кераміка // Народне мистецтво. – 1997. – № 2. – С.29.

²²Славилася Бубнівка гончарством // Трибуна праці. – 1967. – 23 листопада.

²³Волошенко І. Бубнівський експеримент // Комсомольське плем'я. – 1969. – 15 листопада.

²⁴Волошенко І. Бубнівська кераміка. – 1981. – 27 липня.

²⁵Чудний В. У краю старих майстрів // Культура і життя. – 1980. – 15 травня.

²⁶Столяренко Б. Музей гончарства // Вінницька правда. – 1988. – 3 липня.

²⁷Пошивайло О. Плекаймо древо духовності // Образотворче мистецтво. – 1990. – № 2. – С.13.